

BARNDOMEN

I det vackra Ångermanland, i en liten by som heter Backsjö, några km. norr om Örn-sköldsvik, föddes jag år 1920. Föräldrarna hette Kristina och Per. Innan pappa gifte sig brukade han tillsammans med sina syskon, Karolina och Jonas, ett litet hemman. Livet gick sin gilla gång under många år, och syskonen trivdes väl både med arbetet och varandra. Pappa började, rätt som det var, göra kvällsturer till grannbyn Västansjö. Där fanns en ung kvinna, som han fattat tycke för. Trots att hon var 24 år yngre, pappa hade passerat myndighetsåldern för längesen och var 51 år, blev det giftermål av. Karolina och Jonas flyttade till ett mindre hus, undantagsstugan. Den hörde till byggnaderna på en bondgård; de gamlas bostad när gården överlåtits.

När 10 år gått var vi sex barn i stugan, fyra flickor och två pojkar. Ytterligare en pojke kom till världen, men han levde bara ett år.

I byn fanns, vid den här tiden, 7 hemman och 8 torp. Till hemman räknades de som hade 6-8 kor några ungdjur och häst. Torpen hade högst tre kor och ingen häst. Till hemmanen hörde skog, vilket torpen saknade. Dessa hade dock i allmänhet rätt till ved för husbehov från närliggande hemmansskog s.k. servitut.

Det fanns många barn i byn på 20-30-talet. 5-6 barn i varje familj var inget ovanligt, och det fanns gott om lekkamrater. Den lilla skolan i Västansjö, som skulle ta emot barn från 6 byar, var fylld till bristningsgränsen. 50-talet barn skulle samsas i en byggnad som tidigare varit familjebostad. Lärarinnorna bodde på övre våningen. Det fanns varken vatten eller slask, för att inte tala om toalett. Det enda som stod till buds i den vägen var torrdasset i närliggande bondens ladugård. Trots dåliga yttre omständigheter fick vi goda kunskaper med oss ut i livet.

Det mesta kretsade kring livsuppehållet. Mat till många munnar. Kläder, skor, skolmaterial m.m. Pengar var det ont om. Den enda regelbundna inkomsten var mjölkpengarna från mejeriet. Betalningen var 8-10 öre per liter. Avdrag gjordes sedan för skummjolk som gick i retur med ett öre per liter. Det var kännbart, men mjölken var bra att ha till kalvarna. Vi fick nog vara kalvar lite till mans.

Alla i byn som hade häst körde mjölk till mejeriet enl. en uppgjord turlista. Roligt varje gång det blev vår tur. Det gällde att ha tumme med vädret. Kvällen innan tittade jag på tecken i skyn som förkunnade att det skulle bli fint. Då kom David och sa att om man kunde höra tåget på kvällen så blev det säkert regn. Sjön låg spegelblank. Det fanns inte en molntuss. "Nyss hörde jag tåget", sa David, "det blir säkert regn!"

Det gick inte för sig att fara till stan klädd i vardagskläder. Ingalunda. Pappa hade samma kläder som till kyrkobesök. Blå cheviotkostym samt "högfärden" d.v.s. bröstveck, stärkkrage, svart rosett, lösmanchetter samt en svart vidbrättad hatt. Självt hade jag sjömanskostym med korta byxor, svarta långstrumpor, som krävde livstykke, samt på huvudet en skärmmössa. I kullen på denna mössa stod det på ett gult band: "Äkta Stockholms Facon". Det var fint!

Vi hade en s.k. fjädervagn. Den användes till stadsresor och var behagligare att åka i än flakvagnen som saknade fjädrar. Sedan vi hämtat krukorna vid mjölkborden, bar

det av till staden och mejeriet. När krukorna var tömda och återfyllda till en del med blåmjölk skulle hästen ställas in medan det gjordes lite affärer.

På Storgatan fanns två specerihandlare, Alfr. Nordström och Stjärnqvist. Båda hade stall för att härbärgera mjölkkörarnas hästar under stadsvistelsen. Pappa tog in hos Alfr. Nordström. Vi blev väl mottagna när vi kom bakvägen från stallet till "kontoret". I ett hörn stod en kamin med kaffepanna på och på bordet en korg med ettöres skorpor. Vi fick kaffe med skorpor. Inne i affären fanns alla ljuvliga saker. Det doftade himmelskt. När handelsman sedan, från en låda som det stod Santa Clara Prunes på, hämtade ett torkat plommon eller två, var det lyckan. Alltid var det något litet som skulle köpas hem när man ändå var i stan. Orostat kaffe a´1,90/kg. Toppsocker 30 öre/kg. som klipptes upp hemma med sockertång. Blandad torkad frukt a´1:-kg. om det skulle bli kalas.

Självhushållning var viktigt. Alla måste dra sitt strå till stacken, både stora och små. I början av året skulle årsbehovet av ved köras hem och läggas upp på vedbacken. Veden sågades i meterlängder och travades för att torka till hösten då den lades in i vedboden, Den sågades sedan i lagom längd för spisen och klövs, vilket gjordes nästan dagligen under året. Detta, och att se till att det fanns ved i vedlåren, räknades som barnarbete. Morfar, som bodde hos oss, brukade också syssla med veden.

Hö skulle köras hem från ladorna, som låg utspridda i hemåkern och Änget. Ibland kom stora mängder snö. Då var det inte lätt att få hem höet. Hästen fick pulsa fram med snö upp under buken.

Bönderna var också ansvariga för väghållning av genomfartsleden fram till bygränsen. Detta gällde såväl sommar- som vinterväg. Vid storm och kraftigt snöfall var det närmast en övermänsklig uppgift. Man samlades med hästar och tråplogar och lyckades i bästa fall åstadkomma en liten ränna, lagom för häst och släde, spark eller skidor.

Varje gård, stor eller liten, hade en snickarbod. En del hade t.o.m. smedja. Det var mycket som skulle repareras eller nytillverkas under vintern. Slädar för timmerkörning, kärror, skidor, räfsor, yxskaft och möbler m.m. Det fanns hur mycket som helst att ta händerna i. Ämnen till de olika snickerialstren fanns i regel upplagda på takåsarna i ladan. Det var nödvändigt när man gick i skogen att se ut träd, som kunde användas till det ena eller andra; krokiga björkar, som kunde bli bra kälkmedar, raka och kvistfria dito till skidor. Man hade inga fina snickarverktyg men stort yrkeskunnande. Olssons, grannens, hade både snickarbod, smedja, och tre pojkar. Det var ett förträffligt ställe. Pojkarnas pappa hette Abraham och kallades följaktligen för Abbe. Han kunde göra allt som gick att göra, både i trä och smide.

I smedjan var det trevligt. Stenkolsfyren, och framför den ett stort städ, en lång bänk med skruvstycke och massor med egentillverkade verktyg. I taket hängde blåsbälgen, som också var farbror Olssons verk. (Barn sa alltid tant och farbror till äldre). Vi pojkar fick hjälpa till att dra bälgen medan farbror Olsson passade stålet så att det inte brändes. Det var viktigt. Blev värmen för hög så att stålet började gnistra var det hela förstört. Detta hände ibland. Då blev farbror Olsson på misshumör. Vi avlägsnade oss en stund tills det var dags att ta nya tag. Farbror Olsson gjorde också hjul till vagnar och kärror. När trästommen var klar, med nav ekrar och fälg, gjordes en ring

av plattstål, som tjänstgjorde som slitbana. När ringen, efter mycket hamrande fått sin rätta form, skulle ändarna sammanfogas. Dessa värmdes till smältpunkten och sedan kvickt upp på städet. Ändarna låg nu 3-4 cm. omlott och hamrades snabbt tillhopa. Detta kallades att välla eller hetsa. Det blev mycket snyggt. Man kunde knappast se skarven. Ringen skulle nu vara något mindre än trästommen. Nästa fas blev att värma hela ringen så att den vidgades och kunde krängas över trähjulet. Sedan måste den kylas mycket fort innan det började brinna i träet. Det knakade i träet när ringen krymte, ånga och rök fyllde smedjan, Det var som en skapelse. Det var roligt att se farbror Olssons tillfredsställelse när det var klart. "Jästabocken! Det gick!"

Våren är på väg. Snön har smält bort en hel del och på åkrarna är det bara ett tunt snötäcke kvar. På nätterna är det fortfarande kallt, vilket gör att det är fin skarsnö på morgon och förmiddag. Det är lämpligt att köra ut gödsel på åkrarna. Det blir många lass av allt som samlats under vintern från stall och ladugård. Pappa och John, min äldre bror, hjälps åt. Gödseln lastas i en liten släde, med löstagbar läm, som kan lyftas av innan släden tippas på den höstplöjda åkern.

När tjälen går ur jorden blir det en arbetsam tid. Gödseln skall spridas ut och harvas ner med både fjäder-och pinnharv, så det blir fin mylla att så i. Samtidigt börjar tjällossningen att gå illa åt vägen, så att bönderna måste någon dag emellanåt lämna arbetet på åkern för att köra grus. Till detta används hästkärror, som är tippbara, och rymmer ca.0,5 kbm. Tungt arbete för både häst och körkarl.

Vid sådden använde pappa en radsåningsmaskin som hette RADIX. Den hade ett 20-tal billar, som kunde ställas på olika djup. Sexradigt korn var vanligast. Jag brukade hjälpa till genom att med en käpp peta och slå på billarna, så att säden rann jämnt hela tiden. Det kändes betydelsefullt. Ibland kunde det vara blandsäd, havre och ärter. Vi pojkar höll noga reda på var det såddes ärter, så att vi kunde äta ärter så mycket vi orkade när hösten kom. Det brukade sluta med magont. Då värmdes mamma hemgjort svartvinbärsvin, som jag fick dricka. Det var rena undermedicinen.

Även linfröet skulle i jorden. Vi brukade ha ett litet linland nere vid sjön. Det låg bra till när linet skulle rötas, vilket gick så till att linkärvarna bands fast på en liten flotte, som tyngdes ned av stenar så att allt kom under vatten. Denna blötläggning varade 2-3 veckor.

Potatisen skulle också sättas den här tiden. Normalt var det i månadsskiftet maj-juni. Som sättpotatis användes fjolårets. Den plockades fram i april och lades i ladugården för att förgro.

Pappa körde potatisårdret och vi barn stod i en lång rad och lade ner potatis i fåror. Det var inget jäkt. Pappa var väldigt rädd om hästen. Den fick pusta ut med jämna mellanrum. Om potatisåkern låg lite avsidet kom mamma med kaffe. Då värmdes hon en literflaska, som hon slog kaffet i. Sedan drogs ett par raggsockor på flaskan för att hålla värmen. Det fungerade utmärkt.

En dag fick jag höra att Vestbergs i Sörbacksjö hade köpt en radio. Det bar genast av dit för att titta. Apparaten var stor som en byrå, med luckor upptill och nertill. I övre delen fanns rattar och hörlurar. Själva drivkraften kom från ett batteri i underskåpet. Där stod flera glasbehållare med syra och plattor som, hängde nere i syran och gav

ström. Faster Karolina hade en liknande låda som gav ström. Den användes mot reumatismen.

Det var en upplevelse att få lyssna på radio. Visst sprakade det och knastrade, men tänk! En tid därefter skaffade Petter i Änget en radio. Folket sade att den hade tre rör och högtalare. Jag trodde att ljudet kom i vattenledningsrör, men det visade sig vara fel. Många gick dit och hörde på högmässan.

Även hos Domeijs i Änget fanns det märkliga saker. Farmor i gården, som var blind, och nyttjade snus och rökte pipa var ju ovanlig i och för sig, men hon ägde en vevgrammofon samt skivor till denna. Det var mest predikningar av Frank Mangs och Hjalmar Danielsson, samt en del andliga sånger. Det raspade nog värre än Vestbergs radio. Jag kunde sitta där länge och lyssna och förundra mig. Farmor rökte lite i sin pipa. Innan jag gick fick jag alltid en sockerbit med "Dubbla Bröst-droppar" på. Ibland kunde det vara "Thilemanns hjärtstyrkande och väderdelande". Sak samma! Gott var det!

Två veckor före midsommar, när allt kommit i jorden, blev det en smula andrum innan slåtter började. Då var det dags för flyttningen till bagarstugan, där vi höll till under sommaren. Nu städades och fejades det i mangårdsbyggnaden. Golven skurades med såpa och "skrapanäver", stålskrapa. Taket och spismuren kritades med hartass. Det blev verkligen fint.

Midsommar var en stor högtid, i synnerhet för oss barn. Vi klädde oss i det bästa vi hade, efter att först ha badat i sjön. Det var viktigt, även om det ibland var förskräckligt kallt. Mamma kokade saft på "OCIAL" saftessens. Det fanns många smaker att välja på. Körsbär, hallon, apelsin, jordgubbe m.fl. Underbart! Någon gång kunde vi få en burk "Tomtebrus". Vi drack saft, rapade av "bruset" och var lyckliga. Det doftade av nybakat bröd och björklöv, och utanför trappan stod björkar som en lövsal.

Några dagar efter midsommar kom liar och räfsor fram. Än var det inte tid för rätta slåtter, det var Saradagen, utan skrapslåtter. Det fanns alltid något lite att ta vara på, dalar, sjöstranden, diken, o.dyl. Liarna for illa och det blev mycket slipande. Ofta fick jag hjälpa till att dra slipstenen, fast jag trivdes bra mycket bättre nere vid sjön med metspöet.

När plötsligt ljudet av en slättermaskin hördes, kom alla andra maskiner i hast ut på åkern. Ingen ville komma på efterkälken. Det var mest "DEERING" och INT.-HARVESTER maskiner som bönderna hade. Den som körde maskinen satt på en pressad plåtsits med fjädring. Mycket behagligt. Hästen hade det strävsamt. Hässjorna sattes upp med 3-5 stolpar som hade 5 steg och stöttades av tre stag. Mellan stegen lades stänger, och på dessa höet. Höet kördes fram med en hästräfsa. En färdig hässja var i regel c:a 2,5 met. hög, och 15-30 met. lång.

En gång råkade jag stå så till att en pinne på hästräfsan träffade foten och rev upp ett stort sår. Det ville inte läkas, och jag kunde inte bada på hela sommaren. Det värsta var att jag skulle simma för ett diplom den sommaren. Barntemplet skulle ordna med diplom till dem som kunde simma 25 met. innan hösten. I slutet av augusti kunde det äntligen bli av. Paul i granngården gjorde sällskap och Otto, skomakar'n, var kontrollant. Blåfrusna kavade vi oss fram de stipulerade 25 metr. medan skomakar'n

rodde bredvid och såg till att vi inte gick på bottnen. Efter ett tag fick vi vårt diplom. Vi var mycket stolta.

Om vädret var gynnsamt, dröjde det inte länge förrän höet hade torkat. Vi hade tre lador i hemåkern och två lador i Änglet. Höet kördes med en höskrinda från hässjorna till ladan, där det kastades in genom en glugg. Några måste vara inne i ladan och ta undan från gluggen, samt trampa tillhoppa. För hållbarhetens skull ströddes några nävar salt efter varje lass. Materialet till hässjorna samlades ihop och lades i res efter ett visst system. Farbror Olsson hade satt ett pris på detta arbete. Ett öre per res. Jag var alltid med på dessa ackord. Det brukade bli ett 100-tal res, och då fick vi fyra pojkar dela på en krona. Det blev 25 öre åt var och en. Det kändes fint att komma hem och tala om att man tjänat pengar. Även när veden skulle under tak var det pengar i rörelse hos Olssons, fast bad och mete kunde ibland vara förödande för förtjänsterna.

Blåbär, hallon och hjortron mognade, och det blev bråttom att bärga så mycket som möjligt, inte bara för eget behov, utan även något att sälja. Kontanter var sällsynta. Vi barn fick ofta gå ut i skogen till bärställen vi kände till. Det var inga svårigheter att samla ihop stora mängder blåbär. Väl rensade kunde vi få 20-25 öre lit. hos familjer i sta'n. Vi hade en klädkorg full med bär på fjädervagnen. Korgen täcktes med ett lakan som var fastbundet. Pappa körde efter gatorna, och jag gick in i husen och bjöd ut bär. Vi mätte upp önskad kvantitet med ett litermått. Det gick fort att tömma korgen.

En gång höll det på att gå alldeles för fort. Pappa hade lånat en vagn som hade alldeles för mjuka fjädrar. När han skulle vända på gatan, tog ena framhjulet i vagnramen varför hela ekipaget for över ända. Pappa, jag och bärkorgen åkte i backen, och hästen låg på sidan, fast i skaklarna, och väsnades. Det blev stor uppståndelse. Folk rusade fram och hjälpte upp både häst och vagn. Ingen hade kommit till skada, t.o.m. bären hade klarat sig, tack vare det fastbundna lakanet. "Vi säger ingenting till mamma om det här", sa pappa, sedan han lugnat hästen och borstat av sig. "Hon blir bara orolig!" Vi sålde slut på bären och åkte hem. Ingenting blev sagt om kullkörningen. Det gick några dagar. Sedan kom det. n'Pelle Johansson hade kört överända mitt på Nygatan. Så gick det med den hemligheten.

Kornaxen hade gulnat till en del, och där höhässjorna nyss stått kom saftigt gräs. Det var fint höstbete för korna. Eftersom åkermarken inte var kringgårdad, måste någon hålla ett öga på kossorna, så att kornåkern fick vara i fred. Tydligen var jag den bäst lämpade för denna syssla. Getpojke. Kossorna hade en väldig förmåga att snabbt förflytta sig. Det gällde för getpojken att ha lätta fötter.

Fastän det började lida mot hösten, kunde det ibland bli riktigt varma dagar. Åskmolnen tornade upp sig mot kvällen och vi satt i köket och tittade på blixterna över Åsberget. Det mullrade inte så mycket. "Det är kornblixten!", sa pappa. "Nu matar det i!"

Ja, faktiskt hade det inte matat i. Nu plockades liarna fram igen. Skörden skulle bärgas. Liarna försågs med en krage på orvet så att axen skulle falla åt samma håll. Kvinnorna tog upp säden och band kärvar. Dessa lades i högar med 12 st. i varje, med axen mot mitten. En sådan hög kallades "skyl". Antalet "skylar" visade om åkern gett bra eller dålig avkastning.

Storhässjan stod vid ladugårdsbyggnaden. Den var verkligen stor, c:a 10 met. hög och 30-40 met. lång. Somliga hade dubbla och något kortare hässjor. De var byggda av grovt timmer och indelade i "led". Varje "led" var c.a. 4,5 met. brett med ett 20-tal stänger. Mellan stängerna skulle kärvarna stoppas in. På översta stängen i hässjan satt ett fäste för hissblocket, genom vilket löpte ett kraftigt rep, med en gaffelkrok i änden.

Kärvarna kördes på en speciell kärva till hässjan. Innan arbetet vid denna började, breddes ett stort stycke säckväv ut på marken för att samla upp alla lösa korn. Efter skörden brukade vi barn gå ut och plocka ax på åkern. Inget fick förfaras.

Morfar, av alla, hade sin givna plats uppe i hässjan. Han satt där med ena benet krockat om en stång och tog emot kärvarna, som vi hissade opp. Jag, som var minst, brukade stå på lasset och haka på kärvarna, medan någon av systrarna drog opp dem.

Blev det nu gott torkväder, med sol och lite lagom vind, dröjde det inte länge förrän skörden kunde komma under tak. Proceduren med hässjningen upprepades, fast i omvänd ordning, och kärvan med kärvarna kördes till trösklogen där tröskverket och skakverket stod uppställt, Torparna som inte hade häst måste dra tröskverket för hand med en vev. Det var ett tungt arbete. Vi hade en "hästvandring" utanför trösklogen. Den var försedd med ett stort drivhjul av trä. Däri låg en kedja, som genom ett slags växel drev tröskverket. Den som körde "hästvandringen" satt bekvämt på en kraftig bom, medan hästen gick runt, runt. Morfar och jag turades om att köra. Det var skönt att sitta där bakom hästsvansen, fjärran från larmet på trösklogen

Alla drog en lättnadens suck när tröskningen var över. Det var sämsta arbetet. Dammig och bullrigt. Nu återstod bara att köra säden genom kastmaskinen. Det var ganska lättsamt, även om den drogs för hand. Säden mättes med ett "skäl". 8 "skäl" på en tunna. Med 4 "skäl" i säcken bars säden till bingar som fanns i häbbret.

Lingontid. I dalen som gränsade till Domeijs i Änget, var tuvorna alltid fulla av stora vackra lingon. Det var lättplockade bär, och vi samlade på oss stora mängder. Att sälja var inte lönt. En gång hade jag bjudit ut lingon till lantmanaskolan. 9 öre lit. kunde vi få. "Aldrig", sa mamma, "då äter vi upp dem själva!". Bären syltades och tömdes i träkaggar. Det var bra att ha till kornmjölsgröten och pannkakan.

Gamla Pärla, skällkon, hade tjänat ut och skulle säljas till slakt. Priset var uruselt och mamma vägrade. "Då är det bättre vi slaktar själva!", sa hon. Sagt och gjort. Kossan slaktades och styckades. Sedan hjälptes vi åt att dra köttkvarnen tills hela kon förvandlats till köttfärs. Vi fick ut mångdubbelt för Pärla på detta sätt.

Ossian Johansson 1920 -talet.